

Baditzné Pálvölgyi Kata

Videós tanórákutató a tanárképzés megújításáért

Bevezetés

A TÁMOP 4.1.2.B.2-13/1-2013-0007 „Országos koordinációval a pedagógusképzés megújításáért” című pályázat keretében videóra rögzítettünk középiskolai tanórákat, ezekhez kapcsolódnak a következőkben ismertetett kutatási eredmények. A videós tanórákutató több lépcsőben valósult meg:

- 2015 januárjától hat héten át videóra rögzítettünk előre meghatározott tantárgyankénti arányban 40 középiskolai tanórát;
- az így felvett anyagot hozzáadtuk a korábbi TÁMOP keretében rögzített 40 videós tanórához, így összességében 80 órát használtuk a további munkákhoz;
- a rögzítést követően a tanórákat lejegyeztük az ELAN transzkripció szoftver segítségével;
- az átírt tanórákkal kapcsolatban tanári kommunikációs kutatások kezdődtek;
- az órákból 40 videós montázst készítettünk tematikus klipekkel;
- az órákhoz kapcsolódóan tanári interjúk készültek 40 pedagógussal, ezeket is lejegyeztük az ELAN transzkripció programmal, és ezekhez kapcsolódva is elkezdődtek a tematikus kutatások.

A videós alprojektben eddig több mint 100 fő vett részt, vezetője Baditzné Pálvölgyi Kata, kutatási asszisztense Király Flóra volt. A továbbiakban az egyes projektfeladatokat részletezem.

A videóra rögzített tanórák jellemzői

Az összesen 80 tanórát a következő budapesti gimnáziumokban vettük fel: az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium és Kollégiumban, az ELTE Trefort Ágoston Gyakorlóiskolában, az ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Általános Iskola és Gyakorló Gimnáziumban, illetve két további iskolában, az Eötvös József Gimnáziumban és a Szent István Gimnáziumban. Az órafelvételeket tudatosan azért ezekben a kiváló iskolákban szerveztük meg, mert a jó gyakorlatokat kívántuk dokumentálni, a további kutatásokhoz rögzíteni, a videós órákból és a jó gyakorlatokból kutatási korpusz építése volt a célunk. A 40 újonnan felvett tanóra két, egy álló és egy mozgó kamerával és kiegészítő diktafonokkal készült (a tanáron mikroport volt, a gyerekek hangját mozgó kamera puskamikrofonja, illetve diktafon vette fel), hogy a lehető legjobb kép- és hangminőség álljon a rendelkezésünkre. Az alprojekt során a következő tanári szakokhoz kapcsolódó tanórákat rögzítettük: angoltanár, ének-zene tanár, franciatanár, magyartanár, médiaismeret-tanár, némettanár, olasztanár, orosz tanár, spanyoltanár, történelemtanár.

A videós montázsok jellemzői

A rendelkezésre álló 80 tanórából összesen 40 tematikus montázst készítettünk. Az anyagokat főként tanár szakos hallgatóink képzésében kívánjuk felhasználni, mivel számos jó példát tartalmaznak különféle szakmódszertani témákhoz. A 15–20 perces montázsok kétféleképpen voltak: vagy egy-egy óra tömörített verziói, vagy több órából vett kivágatok montázsai egyetlen téma köré szervezve. Ez utóbbi csoportba olyan témákkal

kerültek be montázsok, mint az óra fázisai (órakezdő gyakorlatok, a tanóra felépítése); az óraszervezés lehetőségei (példák frontális vagy csoportmunkára, kooperatív technikák, interaktív tábla használata); a tanári kommunikáció jellemzői (a tanári magyarázat, a tanári instrukció, a tanári kérdés, a tanári értékelés); illetve olyan szakmódszertani problémák, mint a nyelvtan tanítása, a szókincs tanítása, a felfedezettő tanítás vagy a nyelvi érzékenyítés bizonyos jelenségekre. Bár a montázsok elsősorban az osztatlan tanárképzés résztvevőinek szakmódszertani képzéséhez készültek, de a későbbiekben tematikus kutatásokra is felhasználhatók. Az 1. táblázat a montázsok tantárgyankénti számát mutatja.

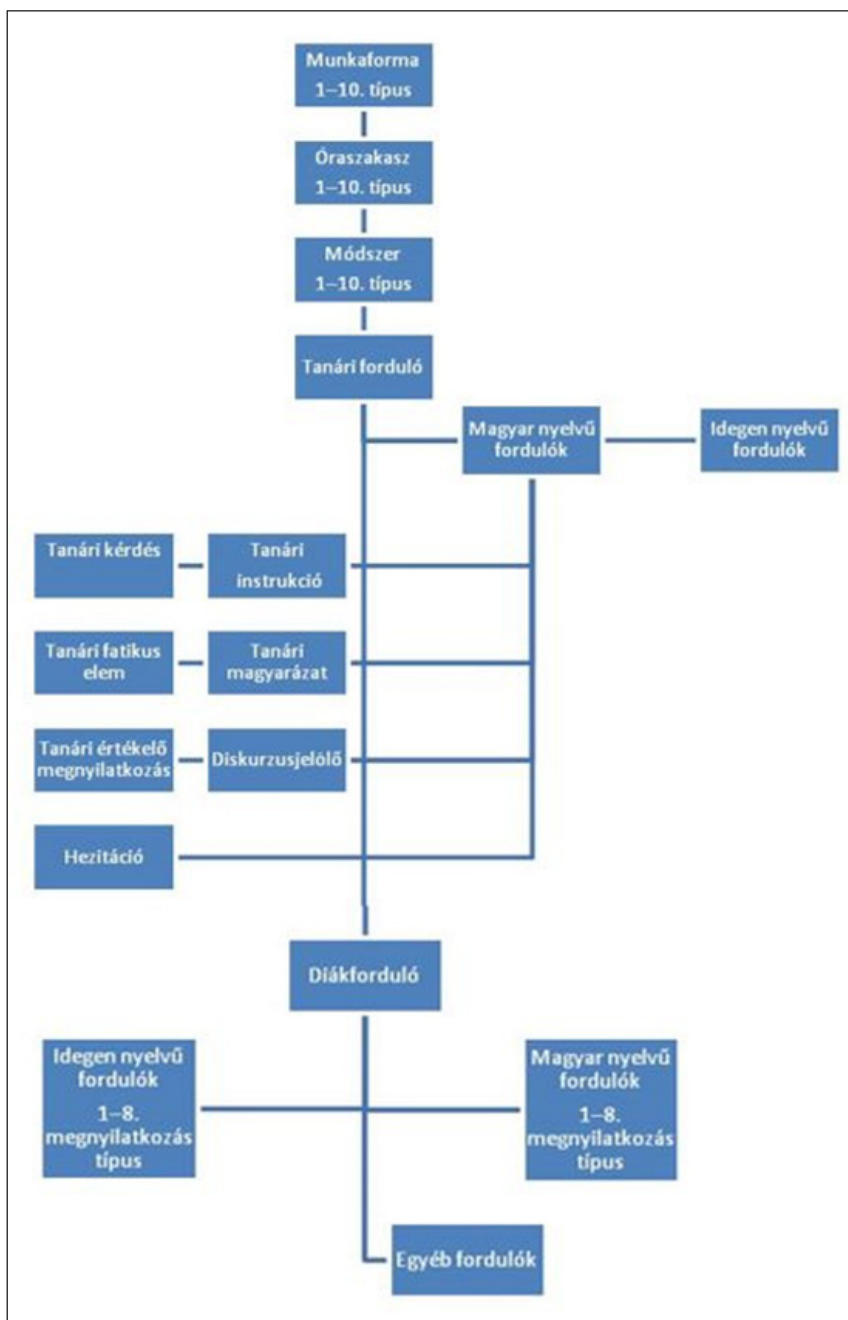
1. táblázat
A 40 videós montázs tantárgyankénti megoszlása

Tantárgy	Elkészült montázsok száma
magyar irodalom	8
magyar nyelv	3
angol	8
német	4
ének	3
spanyol	3
olasz	2
francia	3
orosz	2
történelem	4
Összesen	40

A tanórák lejegyzése

A 80 videóra rögzített órát az ELAN (Educational LANguage) transzkripció szoftver segítségével írtuk át. Az átírók két alkalommal vettek részt 5 órás képzésen, illetve utána is folyamatosan kapcsolatban álltak a szoftvert betanító Holecz Margittal és Varjasi Szabolccsal. A későbbi kutatások megkönnyítése céljából eleve olyan sablon alapján írták át a tanórákat, amely majd a tematikus kutatások alapjául szolgálhat.

A lejegyzés alapjául szolgáló sablon („template”) jellemzője, hogy hierarchikus szerkezetbe rendezi a lehetséges megfigyelési szempontokat. Az átírásnál megfigyelt vagy a későbbiekben valamely kutatás számára felhasználható szempontok rendezéséhez összesen 4 szintet („tier”-t) használtunk. Az alábbi ábra szemlélteti a sablon hierarchikus struktúráját.



1. ábra

A videós tanórák lejegyzéséhez használt szempontrendszer hierarchikus váza

Ahol több, számmal jelzett lehetőség van feltüntetve, ott a későbbi kutatásokra tekintettel adtunk meg akár 8 alkategóriát, amelyeknek a típusait utólag a kutató rendeli hozzá a számokhoz. Például a munkaformák esetén a következő 6 altípust töltötték ki a lejegyzők: 1. munkaforma: frontális; 2. munkaforma: páros; 3. munkaforma: egyéni; 4. munkaforma: hagyományos csoportmunka (mindenki ugyanazt a feladatot oldja meg); 5. munkaforma: kooperatív tanulásra épülő csoportmunka; 6. munkaforma: egyéb (egyikbe se lehet besorolni).

Az ilyen módon átírt tanórákban a felsorolt szempontok alapján végezhetünk kutatásokat. Az ELAN felületén keresztül nagyszerű keresőfunkciók és statisztikai elemzési lehetőségek állnak rendelkezésre, például egyszerűen mérhetjük a szegmentált tartalom alapján a tanár-diák kommunikáció arányát egyes tanórákon

belül. A lejegyzett órák az ELAN fájlformátumán kívül Wordben és Excelben is hozzáférhetők a kutatók számára.

A videós projektekre épülő kutatások eredményei a *Tanóratervezés és tanórákutató* című tanulmánykötetben jelennek meg a Bölcsész- és Művészetpedagógiai Kiadványok című sorozatban papírformátumban és digitálisan egyaránt (1). A tanóratervezési és tanórákutató tanulmányok szerzői: Asztalos Anikó, Éry Anna, Huszthy Alma, Király Flóra, Schirm Anita, Szabó Éva, Szőke-Milinte Enikő. A kutatások főbb témái: a pedagóguskompetenciák vizsgálata, az óratervezés kérdései, a diskurzusjelölők használata, a tanári kérdezős stratégiák, a verbális és a nonverbális eszközök, valamint a tanulói megnyilatkozások elemzése az osztálytermi diskurzusban.

A tanári interjúk

A videós órákhoz kapcsolódóan diktafonnal 40 tanári interjút készítettünk 40 pedagógussal. Ezután az ELAN szoftver segítségével átírtuk a hanganyagot. A kötött tanári interjúkban a felvett tanórához kapcsolódó kérdéseken kívül szociolingvisztikai, tanári kommunikációs, szakmódszertani és önreflexióval kapcsolatos metakognitív kérdések is szerepeltek. Az interjúkban elhangzott kérdések és instrukciók a mellékletben találhatóak (1. melléklet). Orgoványi-Gajdos Judit elsőként írt tanulmányt a tanári interjúk alapján *Tükörben a tanórával – Tanári interjúk kvalitatív elemzése* címmel. Boda Annamária tanári interjúkra épülő tanulmányának címe: *A nyelvjárások megjelenése a tanórán*. A későbbiekben számos egyéb kutatási lehetőséget rejt ennek a korpusznak a vizsgálata is.

A videós órákra épülő további kutatások

A 80 videós órát és 40 tanári interjút tartalmazó korpusz számos jövőbeli kutatás alapját képezheti. Az alábbiakban felsorolok néhány olyan területet, amelyhez a projekt anyagai felhasználhatók. Ha szakpedagógiai szempontok mentén szeretnénk korpuszalapú kutatásokat végezni, fókuszálhatunk a következő témákra: hogyan zajlik az óra menete, milyen szakaszai különíthetők el; milyen munkaformákkal, módszerekkel és eszközökkel él a pedagógus; milyen jó példákat láthatunk a problémaalapú tanulás, az interdiszciplinaritás vagy a kreativitás osztálytermi gyakorlatok alkalmazására.

Ha az osztálytermi diskurzus kutatása a célunk, vizsgálhatjuk a tanári beszéd jellemzőit vagy a tanár-diák interakció sajátosságait. Kiemelt terület lehet így a beszédfordulók tanulmányozása, a szóátadás formái tanár-diák viszonylatban, a tanári kérdés típusai (például a zárt kérdések aránya a nyitottakhoz képest), a tanári magyarázat lehetőségei, a tanári értékelés fajtái, a tanári instrukció jellegzetességei (például a szórend, a terjedelem, a tevékenységet jelző szó helye az instrukción belül), a tanári és a tanulói fatikus elemek változatossága, illetve a váratlan helyzetekre adott spontán tanári reakciók (Antalné 2006; Boronkai 2009; Dornai 1995; Herbszt 2010). A korpusz lehetőséget teremt olyan jó példák bemutatására is, amelyekben a tanár nem monopolizálja a beszédfordulók kiosztásának a jogát, nem tartja magánál a szükségesnél tovább a szót, nem fejezi be türelmetlenül a diákok helyett a mondataikat, nem épít ki kommunikációs gátakat (Szecsei–Tóth 2005: 27–28), hanem alapvetően együttműködésre törekszik, és segítő kommunikációs stratégiát alkalmaz (Szőke-Milinte 2008).

Az osztálytermi környezet ugyan kevésbé kedvez olyan kutatásoknak, amelyek a tanár-diák kommunikáció prozódikus jellegzetességeit vizsgálnák, de az ELAN formátumban könnyen kezelhetők olyan beszédjellemzők, mint a beszédtempó, a szünettartás vagy a beszédszakaszok átlagos hossza (Németh 2013). A videoformátumnak köszönhetően gazdag kutatási terepet kínál a nonverbális kommunikáció, különösképpen a tanári mimika, testtartás és a gesztusnyelv tanulmányozásához is (Dálnokiné 2001).

Irodalom

- Antalné Szabó Ágnes 2006. A tanórai kommunikáció jellemzői. In: Antalné Szabó Ágnes: *A tanári beszéd empirikus kutatások tükrében*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 226. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest. 21–32.
- Boronkai Dóra 2009. *Bevezetés a társalgáselemzésbe*. Ad Librum Kiadó. Budapest.
- Dálnokiné Pécsi Klára 2001. Az iskola belső világa – kommunikáció. *Új Pedagógiai Szemle* 51/7–8: 171–179.
- Dornai Erika 1995. A beszéd funkciói és jelentésének meghatározói 2. Az osztálytermi beszédet meghatározó szociokulturális dimenziók. *Pszichológia* 15/1: 113–130.
- Herbszt Mária 2010. *Tanári beszédmagatartás*. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged.
- Németh Mátyás 2013. A tanári beszéd és személyiség. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=434> (2015. szeptember 1.)
- Szecsei Anna Mária – Tóth Erika 2005. *Pedagógiai kommunikáció*. Egészségügyi Szakképző és Továbbképző Intézet. <http://mediatar.eti.hu/medialib/718B5DBC-D5A1-DB16-B38D-DEA1EE45FA85.pdf> (2015. szeptember 1.)
- Szőke-Milinte Enikő 2008. A segítő kommunikáció mint pedagógiai kommunikációs stratégia. In: Kis Endre – Buda András (szerk.) *Interdiszciplináris pedagógia és az eredményesség akadályai*. Debreceni Egyetem Neveléstudományi Intézete. Debrecen. 567–576.
- (1) Bölcsészet- és Művészetpedagógiai Kiadványok. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest. 2015. <http://metodika.btk.elte.hu/bmk> (2015. szeptember 15.).

Baditzné Pálvölgyi, Kata: Video research on lessons for the renewal of teacher's training.

Az írás szerzőjéről

Baditzné Pálvölgyi Kata
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország
bpkat79[kukac]gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7106-7427>